

Pris kr. 6:—

ANDREAS LINDBLOM
BIRGITTA'S MINNE
I MED- OCH MOTVIND UNDER
600 ÅR

Omslagsbilden:

Birgitta får en uppenbarelse under färd från Ulvåsa till Vadstena. Illustration till *Revelationes*, bok V, uti en handskrift från omkring år 1400 i det Bondeska biblioteket på Ericsbergs slott.

Distributör:

WETTERHEDS BOKHANDEL. 592 00 VADSTENA

Vadstena Affärstryck 1973

BIRGITTAS MINNE

i med- och motvind under 600 år

Låt oss begynna denna överblick med några rader ur ett brev, som skrevs för 595 år sedan.*) Det börjar sålunda:

"Vet också, Käre Mästare, att biskop Alfons har sport av pilgrimer som kommit från vårt land, att vår Helga Moders bild inte finns målad på många ställen i vårt land. Fast hon ej är kanoniserad, har likväl påven själv hennes bild målad i sin kammare."

Brevet är skrivet av Birgittas dotter Katherina till ärkebiskopen i Uppsala Birger Gregorsson. Den önskan som skriverskan uttalar skulle inom kort bli rikligen uppfylld. I Sverige och Finland har vi alltså bevarat bortåt 200 målade och skulpterade bilder av vårt nationalhelgon, trots den nyare tidens förstörelselusta.

Skrivelsen omtalar en biskop Alfons. Denne hade lämnat sitt biskopsdöme, Jaén i Spanien, för att bli eremit i Italien. Han hörde talas om den fromma kvinnan från Norden och sällade sig till hennes trogna skara. Påven som omtalas är Gregorius XI, Birgittas vän, just då sysselsatt med förberedelserna till hennes kanonisation. Redan trettio år tidigare synes denne man, då kardinal Pierre-Roger de Beaufort, med välvilja ha mottagit Birgittas tvenne sändebud i Avignon. De medförde officiellt hennes uppenbarelse om påvens plikt att återvända till Rom, men också enligt många forskares mening Birgittas nya ordensregel. När

*) Brevet är daterat blott 15 januari. Klemming ("Ur en antecknares samlingar", Uppsala 1880-82), anser året vara 1378.

hon 1349 kommer till den Eviga Staden, ställer kardinalen sin boning till förfogande för svenskarna. Och i det kanske mest kritiska ögonblicket i Birgittas liv, när hon stod framför Urban V i Montefiascone och begärde dennes bekräftelse på sin ordensregel, var han henne ett kraftigt stöd. Olyckligtvis avled Gregorius 1378 och den s.k. stora schismen inom kyrkan gjorde, att Sverige fick vänta ännu tretton år på sitt Helgon.

Vid denna tid existerade Birgittas uppenbarelser uti Italien i många avskrifter med sköna miniatyrer, ej minst i Neapel, där hon ju varit ett par gånger såsom drottning Johannas gäst. Än idag finns där en kyrka, Santa Brigida, en gata Via di Santa Brigida och en biograf Cinema Santa Brigida. Att där på 1930-talet också fanns en Cinema Greta Garbo, bekräftade för italienarna att det fanns åtminstone två ryktbara kvinnor i det fjärran kalla landet i norr!

Bästa propagandan för Birgitta blev dock hemresan till Sverige, som skedde från den 2 december 1373 till den 4 juli 1374. Dessa sju månader innebar en triumffärd, över Apenninerna och Alperna genom Österrike, Mähren, Böhmen och Polen, varifrån man sjöledes fortsatte till Sverige. Mångfaldiga var de underverk som inträffade kring den enkla järnbeslagna träkistan, som nu står uti Sanctum Sanctorum i Vadstena kloster. Skeppet gick till Sikavarp på Ölands ostkust, där ett kapell och ett stenkors alltså markerar landningsplatsen. Ett annat fartyg förde svenskarna utefter hela den smäländska kusten upp till Söderköping, varifrån man till fots vandrade vidare. Utanför Linköping mötte biskop Nils Hermansson med en stor skara och där klingade hans sköna hymn *Rosa Rorans* för första gången. Sedan man anlät till Vadstena, får vi antaga att kistan med sitt dyrbara innehåll ställdes upp vid altaret i det träkapell, som befann sig inom ramen för den projekterade, väldiga stenkyrkan, i avvaktan på överflyttningen av det blivande Helgonets relikier till ett gyllene skrin, något som torde ägt rum år 1381.

Bland de många mirakler som omtalas från den långa resan, vill vi dröja vid några som tydligen inträffat i Sverige. Härads hövdingen i Memmings härad Håkan Fadersson blev på sin gård Sörby i Örtomta socken kidnappad av tyska banditer och förd ned till Brömsebro, vid den lilla å som utgjorde gränsen mellan Sverige och Danmark, för att i utpressningssyfte transporteras till Tyskland. Just då hade Birgittas skepp anlät från Danzig till Brömsebro brygga. Fången anropade högljutt Birgitta om hjälp. Besättningen i det danska fästet på andra sidan ån skyndade till och räddade mannen. Han anslöt sig efteråt till processionen och kom som en bland de första tacksamma pilgrimerna till Vadstena.

En afton, när färdesällskapet slagit läger, överraskades det av regn. En liten dövtum parvel bland åskådarna, lade sig under Birgittas katafalk och somnade. Uppvaknad, kröp han fram och då kunde han tala!

Så till sist ett mirakel som hände i Vadstenas omgivning. På natten före den dag då man kom fram till målet, alltså mellan 3 och 4 juli, överfölls Peter i Uggletorp, den lilla gården i Hagebyhöga väster om vägen mellan Vadstena och Motala. Hans huvudskål blev nästad krossad, man kunde plocka ut mer än 19 benbitar! Alla menade att han skulle dö, men Birgitta anropades i bön och så blev bonden räddad till livet.

Påtagliga faktorer för bevarandet av Birgittas minne utgjorde särskilt de kloster av hennes orden som undan för undan uppstod. Redan på 1300-talet upprättades två i Italien, nämligen Paradiso i Florens och Scala Coeli (Himlastegen) i Genua, de första efter moderklostret i Vadstena. År 1397 grundades i Danzig, där Birgittas kista stått en hel månad under hemresan, klostret Marienbrunn. Utmed Östersjöns och Nordsjöns kuster skapas under 1400-talets förra hälft en rad anläggningar, som ofta bar namn av Jungfru Maria i samband med någon erinran om naturen: Mariendal utanför Reval (Tallin), Marienkron i Stralsund,

Marienwold vid Lübeck, Maribo på Lolland och Nådendal i Finland, Munkaliv nära Bergen i Norge och Syon Abbey, då invigd London, i våra dagar uti Devonshire.

Under århundradets senare del upprättas en rad kloster i Bayern, Rhentrakten och Holland. Vid medeltidens slut uppges antalet i Europa vara tjugosju. Det såg i sanning ljus ut för Birgittas minne!

Men det är sörjt för att mänsklig framgång måste vidkännas växlingar! Birgittas ställning inom kyrkan fick i början av 1400-talet allvarliga törnar, särskilt vid de stora kyrkomötena. De hölls visserligen främst för att råda bot på den förut omtalade "stora schismen", då man ibland hade två eller tre påvar, eller ingen alls. Men man angrep även hårt alla tendenser till kätteri, d. v. s. sådana åsikter som ansågs strida mot kyrkans lära. Redan i början av konsiliet i Konstanz, 1414, riktades allvarliga anklagelser för kätteri mot Birgitta. Paris-universitetets ryktbare rektor, Gerson, skrev en bok om prövning av andarna, *De probatione spirituum*, som riktade sig även mot hennes uppenbarelser. Tack vare ingripande från olika håll, ej minst drottning Filippa och hennes mäktige broder kung Henrik V av England, frikändes likväl Birgitta. Nio teologer tog på sin ed att *Revelationes* ej stred mot kyrkans lära. Hur allvarligt det ändå var, förstår man, när man erinrar sig att året därpå den store reformatorn Johannes Hus brändes i Konstanz på skymfligt vis för sina villfarelsers skull.

Under Basel-konsiliet, öppnat 1431, gick man ånyo till angrepp. Ej mindre än 123 av uppenbarelserna förklarades kätterska. Den framstående kardinalen Juan de Torquemada författade då ett utförligt *Defensorium* (försvarstal) och Birgitta klarade sig! Vi har ett exemplar av just denna bok i Bibliotheca Birgittina i Vadstena, skänkt av greve Eric von Rosen.

Men birgittinernas motståndare och avundsmän hämnades på så sätt, att de förmådde konsiliet upphäva det

värdefulla avlatsprivilegiet, som tidigare påvar beviljat, nämligen att pilgrimer som besökte Vadstena på Sankt Petri dag den 1 augusti, skulle åtnjuta samma avlat som i Rom utdelades i kyrkan San Pietro in Vincoli, där den ångerfulle syndaren efter bikt befriades från botgöringar under hela tre års tid.

Vad denna förmån betydde ekonomiskt förstår vi genom en intressant berättelse som en italiensk sjöfarare, Pietro Querini, efterlämnat. Denne hade med sitt fartyg, lastat med vin och kryddor, destinerat till Flandern, blivit stormdriven till Norges kust och förlist utanför Lofoten. Efter mångahanda mödor lyckas skepparen med återstoden av besättningen komma fram till Stegeborg, där en landsman till honom, Giovanni Franco eller Johan Vale, som svenskarna kallade honom, var kungens fogde. Denne stod just i begrepp att med hundra ryttare bege sig till Vadstena. De tog med sig landsmännen dit den 1 augusti 1432, på Petri fängelses dag, "Petri fäng." som det står i vår gamla almanacka.

Signor Pietro uttrycker sin förundran över klosterkyrkans härlighet, den hade ju invigts två år tidigare. Särskilt prisar han det "gyllene" taket, d. v. s. den nypålagda kopparplåten. Han häpnar över den oerhörda mängden besökare, komna långväga, ej blott från de nordiska länderna utan också från Skottland och Tyskland. Vid 42 altaren lästes mässa, pilgrimerna biktade, tog nattvarden och gav säkerligen mycket rikliga allmosor.

Vi har från tidigt 1400-tal ett i sin art rörande vittnesbörd om vad Birgittas personlighet betytt. Här om året upptäckte man i England i ett privatbibliotek ett på gammal-engelska skrivet manuskript, författat av en lika rik som from kvinna, Margery Kempe. Det innehöll en utförlig dagbok från hennes många pilgrimsfärder i skilda länder. Manuskriptet finns nu i Cambridge och har utgivits på modern engelska.

Efter att ha besökt det Heliga Landet styrde Margery

kosan till Rom år 1415, ej minst för att besöka Birgittas hus och se det rum, där denna avlidit. Hon tar rätt på en äldre kvinna, som i unga år varit tjänarinna hos Helgonet. Att denna — väl nu 60 à 70 år gammal — hade gott minne, visar bland annat hennes svar på Margerys fråga, huru Birgitta egentligen var: "She was kind and meek to every creature and she had a laughing face."

Det är det enda omdöme angående Birgittas utseende som finns bevarat från en samtida.

Margery fortsätter: "Hon (tjänarinnan) hade inte föreställt sig att Birgitta kunde vara en så helig människa som hon var, ty hon var alltid så enkel och så vänlig gentemot alla de människor som ville tala med henne".

Jag antar att många av mina läsare minns den Birgittabild i Vadstena som brukar kallas "Den porträttlika". Den föreställer en liten gumma med ett sällsynt vänligt och gladlynt utseende. Alla Margerys karakteristika: vänlig, mild, ett skrattande ansikte, stämmer på ett märkligt vis med denna skulptur, utförd i Vadstena omkring 1440. Tor Andræ, den spirituelle Linköpingsbiskopen, liknade bilden vid en östgötsk "rusthållarmor". Vilket väckte en viss förargelse! Så mycket är säkert, att Birgitta måste haft stor personlig charm, allt talar emot den uppfattning som lanserades i början av 1900-talet inom bildade kretsar, att Birgitta skulle varit en ragata. Något som säkerligen delvis berodde på Heidenstams uppfattning, som vi längre fram skall komma åter till.

Nu lämnar vi 1400-talet och går över till nästa århundrade. Dess tre senare fjärdedelar präglas norr om Alperna av reformationen och kampen för och emot den gamla tron. I Sverige råder ett unikt förhållande. Vadstena kloster, "denna tillslutna vingård i kätteriets öken", som katolikerna sade, fick bestå såsom nunnekloster ända fram till århundradets slut. Gustav Vasa införde visserligen luthersk gudstjänst i klosterkyrkan och varnade för Birgittas uppen-

barelser och, som han uttryckte sig "Jungfru Marie mjölk" d. v. s. relikkulten. Men hans älsklingshustru, Margareta Leijonhufvud, mor till alla hans barn utom Erik XIV, förblev katolik till sin död.

Under Johan III:s och drottning Katarina Jagellonicas tid rådde en katolsk brittsommar i vårt land, särskilt i Vadstena. Generalsekreteraren i Jesuiterorden Antonio Possevino kommer i två omgångar till Sverige, reformerar Vadstena nunnekloster, som omsorgsfullt restaureras på bekostnad av kungen och förses med målningar, särskilt i Birgittas bönekammare. De tidigare blott elva nunnorna utökas till tjugo. 10 % av de förlorade jordagodsens återskänkes. Men glädjen blev kort. Johan III dog 1592 och året därpå hölls Uppsala möte, som innebar en järnhård seger för protestantismen med beslut angående Vadstena klostrets upplösning.

Ändå levde Birgittas minne i tusende hjärtan och de jordiska kvarlevorna fanns ännu i Sverige. Kung Sigismund skickar 1599, efter nederlaget vid Stångebro, budbärare till Vadstena för att rädda relikerna till Polen. Han får visserligen själva skrinen och några andra relik-fodral — men tomma! Hertig Karl befallde att man skulle föra upp benen av "hans fränkor" till Vasa-slottet. Det var säkerligen uttryck för nyfikenhet, men kanske ändå av stolt-het över att — låt vara på mycket långt håll — kunna räkna sig i släkt med Helgonet.

Hur länge relikerna var i hertig Karls vård, vet vi ej. Därefter sägs det att de skulle blivit nedgrävda på ett "hemligt" ställe. Säkert är emellertid att de vid 1600-talets mitt befann sig i stadskyrkan. År 1645 eller kort dessförrinnan hände det nämligen, att drottning Kristina besökte Vadstena. Man framvisade naturligtvis de ryktbara benen. De representerade då, liksom alltså, ett flertal (nu 15 à 16) olika individer, ty de utgjorde tydligen en del av klosterkyrkans relikskatt. I sällskap hade drottningen — redan då sannolikt fångslad av katolicismen — sin

balettmästare Antoine de Beaulieu. Denne stannade kvar i kyrkan när de andra gått ut, och stal då ett stycke av en huvudskål, vilken han förde med sig till Stockholm. Han visste emellertid inte vad han skulle göra med det, utan överlämnade relikten till den franske ambassadören. När denne 1646 återvände till sitt hemland skänkte han relikten till kyrkan i sin hemsocken, Courson-les-Carrières. År 1953 studerades den av moderna svenska experter på osteologiska och birgittinska problem, professorerna Hjortsjö i Lund och Gejvall i Stockholm samt fil. dr. Artur Bygdén. De konstaterade att denna del av huvudskallen icke hade något samband med de äkta Birgittarelikerna, som alltså finns bevarade i Vadstena och i Rom. Möjligen har skallen tillhört den Heliga Ingrid av Skänninge, vars relikskrin flyttats över till Vadstena.

1600-talet var intressant nog en ganska livaktig tid inom birgittinerorden. Nya kloster uppstod, flera numera försvunna. En ny gren av orden skapas av en from spanjorska, Marina de Escobar. Det första av hennes kloster upprättades i Valladolid 1637, följt av ett flertal andra både i Spanien och i Mexico, som alltså torde finnas kvar.

Möjligen var det för något av de spanska klostren som landets störste målare, Velasquez, utförde den gripande bilden av den ca tioåriga flickan i Finsta, skådande Frälsarens lidande, en av pärlorna i Londons National Gallery. Märkligt är, att två andra världsmästare redan på 1500-talet fångats av henne. Tizian har sålunda en tavla i Madrids Prado, som visar oss Birgitta och Ulf Gudmarsson såsom pilgrimer framför Madonnen. Och venetianaren Tintoretto gjorde en nästan kusligt realistisk framställning av Frälsaren som gisslas av trenne bödlar, en duk som härom året fanns att köpa i den internationella konsthandeln, men som på grund av det höga priset var otänkbar att förvärva till Sverige. På en kolonn i tavlans fond ses en inskrift med hänvisning till kap. XVI i bok VII av *Revelationes*.

Vi har nu i vår snabba färd genom seklerna kommit fram till slutet av det sjuttonde århundradet. Då pågår tryckningen av monumentalverket *Suecia Antiqua et Hodierna*. I denna parad över Sveriges storhet menade man, att Birgitta väl vore värd att ihågkommas! Tre blad i kopparstick ägnades åt Finsta, födelseplatsen i Uppland. Ett försättsblad avbildar de svenska kungliga ordenstecknen, däribland kuriöst nog en "birgittinerorden", som utgöres av ett malteserkors med flammande låga nedtill. Det var Suecias skapare, militären Eric Dahlbergh, som trots historikern Claudius Örnhiälm's protester, önskade få med denna i hög grad suspekta ordensdekoration. Man förlitade sig till kontinentala författare, vilka alla i sin tur stödde sig på en spansk ordensforskare Ioseph Micheli.*) Sedan dess har denna mystiska orden spökat i Europa och i våra dagar fått en renässans bland aristokrater och plutokrater i Italien och Amerika. Man har olika ordenstecken och dräkter samt årliga konvent i Neapel. Meddelanden från Sverige, att detta bygger på ren historieförfälskning, har mötts med likgiltighet. En nyligen avliden forskare, professor Hans Cnattingius, har skrivit en broschyr härom, läsvärd för dem, som har intresse för mänsklig fåkunnighet.

Jag tror inte att Birgittas minne under 1700-talet varit en levande verklighet i det svenska folkets medvetande. Den nya fromheten, pietismen, herrnhutismen, med dess betonde av Kristi blod och sår, skulle givetvis ha kunnat tänkas finna uppbyggelse också i Birgittas skildringar av Jesu lidande, men jag har icke anträffat några spår därav.

*) Dennes verk *Tesoro Militar de Cavalleria* (1642) fastställdes år 1366(!) för "Birgittinerordens" stiftande. Det är möjligt, att författaren arbetat i god tro, ty Birgitta har verkligen i kap. XII uti bok II gjort en omsorgsfull beskrivning av en riddardubbning, som skulle kunna tydas som ett indicium på att hon före tillkomsten av klosterregeln haft dunkla idéer om att skapa en motsvarighet till Johanniterorden och liknande kristna militanta sammanslutningar.

Säkert är emellertid att våra historiker från den tiden ingalunda var blinda för hennes storhet. Låt oss se på de främsta, Dalin och Lagerbring. Olov von Dalin, Gustav III:s lärare, tog avstånd från ortodoxien och förlöjlade densamma, exempelvis genom sina "kalottpredikningar", men lämnar i sin 1750 utkomna historia, skriven för undervisningen av Gustav III, en både korrekt och uppskattande skildring av Birgitta. Beträffande uppenbarelserna yttrar han sig försiktigt, lite ironiskt: "För min del lämnar jag dem allenast under den förnuftiga världens omdöme."

Mycket positiv är Sven Lagerbring i sin ett kvarts sekel senare utkomna "Svea Rikes Historia", som ägnar sju sidor åt Helgonet. Hans slutomdöme är märkligt: "Utav alla både denna och senare tiders heliga, torde med all rätt S. Brita tillägna sig första rummet... Hon lyser på kyrkohimmelen såsom en av sig själv glimmande stjärna!"

Man kommer att tänka på hur just vid denna tid Swedenborg stod på höjdpunkten av sitt anseende både i hemlandet och i England. Parallellen mellan hans andeskådningar och Birgittas påpekas 1835 av Erik Gustaf Geijer i "Svenska Folkets Historia", där han framhåller, att Birgitta inom det katolska Sverige och Swedenborg inom det protestantiska, varit de som stått i mest levande förbund med den översinnliga världen.

Vi vänder åter till 1700-talet! Olov von Dalin hade vid besök i Vadstena iakttagit det olämpliga sätt varpå Birgittas relik förvarades i stadskyrkans sakristia och det "gyckleri", som bedrevs med benen. Efter hemkomsten till Stockholm gjorde han anmälan härom i kanslikollegiet. Där föreslogs, att man skulle taga det relikskrin, vilket på sin tid erövrats som krigsbyte vid Warschau 1656 och nu vårdades av Antikvitetsarkivet, dåtidens Riksantikvarieämbete, för att användas till relikernas förvaring. Arkivets ledande kraft kansli-rådet Carl Reinhold Berch, entusiasmerades av denna tanke och överlämnade skrinet i restaurerat skick till Linköpingsbiskopen Fellenius, vilken förde det till Vadstena 1772.

Man var då okunnig om det i sanning märkliga faktum, att det varit just uti detta skrin som Birgittas resterande kvarlevor nedlades på 1380-talet, vilket jag lyckades bevisa för tio år sedan.

Skrinet uppställdes nu i stadskyrkan. När biskop Uno af Troil gjorde visitation 1783, konstaterade han, att de förgyllda silverplåtarnas antal var 352. Genom ett nära nog detektivartat studium av den karmosin-röda sammetsbeklädnaden — som blivit blekt utanför beslagen, vilka också lämnat intryck i sammeten — kunde jag konstatera, att dessa ursprungligen utgjort omkring 437. Alltså hade 185 förkommit under skrinets irrfärder Vadstena-Warschau-Stockholm-Vadstena.

Men 1918 fanns det endast 172 stycken kvar! 180 hade alltså mellan 1783 och 1918 stulits, säkert som souvenirer. Vilken skandalös kulturminnesvård! Själv kan jag intyga, att viserskan Klara Johansson under mina gymnasistår hanterade skrinet och relikerna upprörande vanvördigt. Hon brukade säga: "Man tror, att de här benen (hon tog ut och visade upp ett av dem) är Birgittas, men jag tror att di är några gratialisters, från Krigsmanshuset!"

Efter Birgittautställningen i Stockholm 1918, sedan prosten Rudolf Fjetterströms och hans kyrkoråds motstånd äntligen övervunnits, omgav vi locket med glasskivor, ganska svåra att avlägsna. Skrinet nedsattes liksom förut i den av prostens snillrika dotter, Märta Måås-Fjetterström, ritade gotiska ek-kistan. Riksantikvarien utfärdade förbud mot att utan hans tillstånd öppna skrinet.

Vi återvänder till Carl Reinhold Berch. Han nöjde sig inte blott med relikskrinet. Utan han skänkte personligen därjämte med dedikation till klosterkyrkan ett exemplar av den första tryckta utgåvan av *Revelationes*, Lübeck 1492. Tyvärr omhändertogs det av en person som ansåg, att boken skadades genom fukten i kyrkan och tog den därför med till Stiftsbiblioteket i Linköping, som alltsedan dess bibehållit den som sin "egendom". Just nu pågår en strid kring

Vadstena församlings begäran att äntligen återfå sin rättmätiga egendom.

Med denna tryckta urkund har vi kommit fram till de minnen, som är förknippade med de under århundradenas lopp otaliga tryckta skrifter, som ägnats Birgitta själv och hennes orden.

Revelationes föreligger, helt eller delvis, på de flesta europeiska kulturspråk i närmare åttio utgåvor. Just nu pågår sedan flera år tryckningen av den länge efterlysta kritiskt filologiska editionen av Birgittas skrifter. Verket ledes av Vitterhetsakademien. Tre band har kommit ut och vi hyser hopp att flera skall ligga färdiga under jubileumsåret. I detta sammanhang vill jag erinra om Tryggve Lundéns översättning till modern svenska av Uppenbarelserna, utkommen i utsökt tryck på Allhems förlag åren 1957-59.

Det finns ingen möjlighet att inom ramen för denna överblick hinna beröra mer än en bråkdel av de otaliga skrifterna om och kring Birgitta. Vi hoppar djärvt över tre och ett halvt århundrade och hejdar oss omkring 1860. Då läggs två grundstenar till all nyare vetenskaplig forskning. Den ena är Birgitta-volymen, utkommen 1866 av jätteverket *Acta Sanctorum*, de belgiska jesuiternas ("bollandisternas") redan på 1600-talet igångsatta storverk att samla och utgivna alla som tillförlitliga ansedda urkunder om kyrkans helgon.

Den andra grundstenen, var utgivandet av Birgittas Uppenbarelser på fornsvenska, det väldiga manuskriptet uti Kungliga Biblioteket. Det påbörjades av dettas chef Gustaf Edvard Klemming 1857 och blev färdigt 1884. Tillsammans med Robert Geete offrade denne lärde praktiskt taget hela sitt liv åt den svenska medeltidslitteraturen. På 60-talet kommer också den första, modernt kritiska monografien över Helgonet, författad av den danske kyrkohistorikern Frederik Hammerich. Den är fortfarande en av de bästa i sin art.

År 1890 blir Henrik Schück professor i Lund och ägnar här samt sedermera i Uppsala en stor del av sin väldiga forskning åt Birgitta. Fostrad i samtidens ateistiska anda — det är ju Georg Brandes' storhetstid i Skandinavien — sätter Schück Birgitta högt i hennes egenskap av vår medeltids största poetiska snille, men konstaterar likväl "att det är en sörjande änkas sjuka fantasi, som skänkt Norden dess främsta helgon". Flertalet av Schücks lärjungar omfattade denna föreställning, något som jag själv från min studietid i Uppsala kan intyga.

Samtidigt med Schück skriver Hans Hildebrand i Stockholm minnesteckningen över henne i Svenska Akademiens handlingar och ägnar i "Sveriges medeltid" en lång, tyvärr numera föråldrad skildring av Vadstena klostets kulturhistoria. Denna period kan sägas avslutad genom den magistrala avhandling som Torvald Höjer ventilerar 1905 om "Vadstena klostets och birgittinerordens historia intill mitten av 1400-talet",

Bland de många utländska författarnamnen under denna period är det ett som inte bör glömmas. Caroline Moitessier, mest känd som Comtesse de Flavigny, lärd i språk, även svenska, beger sig till Stockholm och konfererar med Klemming, Geete, Hildebrand, Carl Silfverstolpe och andra. Resultatet blir hennes Birgitta-monografi 1902, som kommit med ny utgåva 1906 och med ännu en 1910, vilken då omfattade 775 sidor! Man anar, vad denna bok måste ha betytt internationellt sett!

Comtesse de Flavigny representerar den genre av vederhäftiga forskare, som avsiktligt ger sin framställning en fantasifull skönlitterär form. I Norden är Brandes' bekanta levnadsteckning över Shakespeare ett klassiskt exempel. Johannes Jørgensen, som länge vistades i Vadstena, fullföljer omkring 1940 samma linje. Hans italienska landskapsskildringar är förtjusande, men de kulturhistoriska iakttagelserna ger ej sällan övrigt att önska. När Birgitta och hennes följe vid Heda kyrka begynner sin pilgrimsfärd till Rom, sjunger

de "Till Österland vill jag fara", denna romantiska skillingtryck-visa från 1700-talet. Och författaren låter den unge prins Erik använda det orimliga tilltalsordet "Tant Birgitta".

Innan vi lämnar litteraturen måste vi likväl påpeka den vetenskapliga bragd, som Isak Collijn utförde när han 1924-31 utgav den i Kungliga Biblioteket befintliga handskriften med samtliga handlingar från Birgittas kanonisation i en tryckt volym om 691 sidor. Här har Collijn skapat en fast och outtömlig källa för framtida forskningar. Till sammans med mig ordnade han 1918 den stora Birgitta-utställningen i Statens Historiska Museum, en utställning som betytt ofantligt för kunskapen om Birgittas minne och gärning. Allmänhetens intresse ökades och förhoppningarna om förståelse av Helgonets betydelse vidgades.

Som en följd av utställningen bröts motståndet i Vadstena mot uppställandet av de sköna bildverken i klosterkyrkan, vilka hittills stått i skamvrån på golvet nere vid dörren. Tvenne sammanslutningar av stor betydelse för Birgittas minne stiftades två år senare. Den ena var Societas Sanctæ Birgittæ, som vill värna Birgittas minne och tillvarata de värden som ur protestantisk synpunkt finnes bl. a. i den birgittinska ritualen. Den andra kallades Birgittastiftelsen, vilken av Staten fick i uppdrag att omhändertaga, vårda och praktiskt utnyttja de stora klosterkomplexen i Vadstena. Nunneklostret stod färdigt 1970, munkarnas befinner sig just nu i sin begynnande restaurering.

Bland de många framstående män och kvinnor, som följde vårt intensiva arbete i Vadstena 1916-18 fanns en högre, ståtlig gestalt, Verner von Heidenstam. Han bodde sedan år 1903 på Naddö, en halv mil utanför staden. Redan tidigare hade han fängslats av miljön och skrivit "Heliga Birgittas pilgrimsfärd" (1901), som i viss mån påverkade samtidens uppfattning. Det är den hårda och maktlystna kvinnan, som fångat författaren. Sonen Karl Ulfsson utbrister: "Det finns i hela vårt land ingen så hatad som mor.

Alla helvetets djävlar plockar hon upp och kastar rakt i ögonen på både riddare och biskopar." Hennes bikt-fader magister Petrus säger: "Hur skall jag kunna böja ditt högmod, fru Brita. Du sätter dig bland de fattiga för att ödmjuka dig, men kommer någon och bemöter dig som en tiggerska, då springer du upp, röd i pannan och ropar... , att du är den mäktigaste kungafränka."

Två år före Heidenstam hade August Strindberg författat sitt monumentala drama "Folkungasagan". Birgitta är en av dess huvudpersoner. Kung Magnus Eriksson blir i andra akten tolk för Strindbergs psykopatiska nedvärdering av kvinnokönet, när han ropar till hovmästarinnan:

"I ditt hjärtas gränslösa högmod och i din sataniska härsklystnad vill du bygga ett samkloster för bröder och systrar, där kvinnorna med abbedissan — det är du — skola mot naturens och Guds ordning regera över männen."

Trots dessa hårda ord, måste man dock i sanningens namn bryta en lans för Strindbergs Birgitta-uppskattning. Kung Magnus Erikssons hårda ord glömmar man inför femte aktens gripande framhävande av storheten i Helgonets väsen. Hon har klandrat konungens liv och med sin släkt bidragit till hans fall, men räcker före sin Romresa försoningens hand sägande: "Jag har skulden, om riket är herrelöst och att folkungarnas gamla ätt får vika för en utländsk äventyrare. Käre, förlåt mig för Jesu Kristi och vår Frälsares skull." Magnus svarar: "Jag beundrar din kraft, att så kunna bryta ner dig själv."

Det var vid sekelskiftet som Strindberg, efter år på kontinenten och två upplösta äktenskap, kommer åter till Sverige. Nu möter honom "makterna", han nås av starka förnimmelser från en översinnlig värld och av en röst som kallar och som till sist skall föra honom till korset, *Ave Crux Spes Unica*.

Liksom trenne av världskonstens store, Tizian, Tintoretto och Velasquez, målat Birgitta, så har tre av vårt lands

främsta författare sökt tolka hennes väsen. Om två har vi talat. Det återstår blott Selma Lagerlöf. Vid den högtid, som firades i Vadstena för 50 år sedan, den 23 juli 1923, alltså vid 550-årsminnet av Birgittas död, hade Selma Lagerlöf lovat hålla högtidstalet. Prins Eugen och en skara kulturpersoner var med bland de tusende åhörarna. Där fanns också en ryktbar svensk birgittinernunna, Elisabeth Hesselblad, som just då höll på att skapa en ny gren av birgittinerorden och som 1935 återupprättade Vadstena kloster, liksom hon 1931 lyckats förvärva Birgittas hus i Rom.

Selma Lagerlöfs tal var en vacker novell om Birgittas sista stunder, skildrade på det rena och varmhjärtade sätt, som är författarinnans särmerke. I sista stund insjuknade talarinnan emellertid, varför landshövdingen i Östergötland, grevinnan Alice Trolle, fick läsa upp talet.

Inga har likväl skildrat Helgonets sista stunder med så till hjärtat gående ord som hennes två biktfräder i den *Vita*, vilken överlämnades under hemresan till Sverige 1373 i den lilla staden Montefalco*). Staden i de umbriska bergen är alltså till nio tiondelar ren medeltid, helt omgiven av tunga ringmurar. I franciskanerkyrkans kor samlades svenskarna jämte en rad framstående italienare med armébefälhavaren över Kyrkostaten, den spanske kondottieren Gomez d'Albornoz, i spetsen. Han var Birgittas personlige vän. Ett guld kors, som han ständigt bar kring halsen, var en personlig gåva från henne.**)

*) Sara Ekwall har i "Vår äldsta Birgittavita" framlagt vägande skäl för att den ursprungliga, i Montefalco upplästa levnadsbeskrivningen varit den som bevarats i Cod. C 15 i Uppsala universitetsbibliotek. Enligt hennes mening skulle den version, som föreligger i kanonisationsprocessen, i viss mån vara överarbetad, med stor sannolikhet av biskop Alfons.

**) Isak Collijn har i "Birgittinska gestalter" (Stockholm 1929) gjort en utmärkt skildring av denne märklige man och av hans vänskap med Birgitta.

Skildringen av Birgittas sista stunder läses, i den genom litteraturhistorikern Richard Steffen verkställda översättningen, varje år den 23 juli av Societas Sanctæ Birgittæ framför det Gyllene Skrinet i munkarnas kor uti Vadstena klosterkyrka.

Minnet av den enda svenska personlighet, som lever i vårt medvetande efter sex århundraden, högtidlighålles här. Man lyssnar andaktsfullt till de sista orden i berättelsen:

"Därefter tillade Herren: På morgonen den femte dagen, sedan Du tagit sakramenten, skall Du förtroligt sammankalla de personer som äro i Din närhet och som jag har nämnt, och säga dem vad de skola göra. Och så skall Du under deras ord och i deras armar komma till Ditt kloster, det är i Min Glädje. Och Din kropp skall få sin plats i Vadstena."